

Дубинський О. Ю.,

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
професор кафедри морського та господарського права
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5272-8365>*

Бортник Н. П.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного та конституційного права
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3030-406X>*

Дубова К. О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри морського та господарського права
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1098-9620>*

ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ АДВОКАТУ: ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МЕЖІ ПОВНОВАЖЕНЬ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ПРОКУРАТУРИ У СФЕРІ ОБОРОНИ

Анотація. У статті досліджуються особливості проведення обшуку щодо адвоката та повідомлення адвокату про підозру в контексті гарантій адвокатської діяльності, передбачених Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України та Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Проаналізовано правову природу спеціального порядку кримінального провадження щодо адвокатів, практику Верховного Суду та Європейського суду з прав людини. Окрему увагу приділено проблемі реалізації повноважень спеціалізованою прокуратурою у сфері оборони під час здійснення кримінального переслідування адвокатів. Досліджено питання виключності кола суб'єктів, уповноважених ініціювати проведення слідчих дій щодо адвокатів та здійснювати повідомлення про підозру. Обґрунтовується необхідність суворого дотримання гарантій адвокатської діяльності як елементу верховенства права та права на справедливий суд. Особлива увага приділяється аналізу правозастосовної практики в Україні та пошуку шляхів вдосконалення нормативного регулювання з метою забезпечення балансу між інтересами правосуддя та захистом професійних прав адвокатів.

Установлено, що органи прокуратури, зокрема ті, які спеціалізуються на питаннях оборони, володіють значними повноваженнями, що дозволяють їм ініціювати кримінальні провадження та здійснювати слідчі дії. Проте порядок проведення обшуку щодо адвоката та повідомлення йому про підозру має суворо імперативний характер, що виключає можливість довільного або розширеного тлумачення. Невиправдане збільшення повноважень прокуратури в цій сфері може негативно вплинути на незалежність адвокатури як ключового правового інституту. Судовий контроль у таких випадках виступає важливим механізмом забезпечення

законності, особливо при проведенні слідчих дій стосовно адвокатів. Рішення суду про надання дозволу на обшук повинно бути обґрунтованим, базуватися на належних доказах і враховувати особливості професійної діяльності адвоката. Недостатня аргументованість таких рішень здатна спричинити порушення прав як самого адвоката, так і його клієнтів, що може негативно позначитися на забезпеченні правосуддя в цілому.

Ключові слова: адвокат, гарантії адвокатської діяльності, спеціалізована прокуратура у сфері оборони, повноваження, професійні права адвоката, обшук, повідомлення про підозру, адвокатська таємниця, кримінальне провадження, верховенство права.

Постановка проблеми. Адвокатура, як невід'ємний елемент правової системи будь-якої демократичної держави, відіграє ключову роль у забезпеченні права на захист, реалізації принципу змагальності сторін та забезпеченні справедливого судового розгляду. Конституція України, міжнародні договори та національне законодавство встановлюють низку гарантій, що покликані забезпечити незалежність адвоката, захист його професійних прав та недоторканність у процесі виконання професійних обов'язків. Проте, у практичній площині застосування цих гарантій, особливо в контексті кримінального провадження, виникають суттєві виклики.

Однією з найбільш суперечливих і чутливих тем є питання проведення обшуків у адвокатів та повідомлення їм про підозру. З одного боку, такі процесуальні дії є інструментом забезпечення ефективного розслідування злочинів, зокрема у випадках, коли адвокат може бути підозрюваним або причетним до протиправної діяльності. З іншого боку, недотримання встановле-

них законом процедур та нехтування особливими гарантіями адвокатської діяльності може призводити до порушення прав адвоката, його клієнтів, а також підривати довіру до системи правосуддя загалом.

Особливої уваги заслуговує діяльність спеціалізованих органів прокуратури, які здійснюють процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях, пов'язаних із захистом національної безпеки та оборони. У цьому контексті виникають питання щодо меж їхніх повноважень стосовно адвокатів, які можуть бути залучені до таких проваджень. Чи відповідають дії цих органів принципам верховенства права? Чи дотримуються вони процедурних гарантій, передбачених для адвокатів? Як забезпечити баланс між потребами ефективного розслідування та захистом прав адвокатів?

Стан дослідження проблеми. Проблематика, пов'язана з проведенням обшуків та врученням повідомлень про підозру адвокатам, а також питання забезпечення гарантій адвокатської діяльності та визначення меж повноважень спеціалізованої прокуратури у сфері оборони, стала об'єктом численних наукових досліджень. Увага дослідників зосереджується на необхідності дотримання балансу між ефективністю кримінального провадження та захистом професійних прав адвокатів, що є невід'ємною складовою принципу верховенства права. Основний акцент робиться на аналізі правових механізмів, які регламентують порядок проведення слідчих дій стосовно адвокатів, зокрема обшуків, та процедур повідомлення про підозру, враховуючи особливий статус адвокатської діяльності. Також розглядаються питання правомірності дій правоохоронних органів у контексті їхньої відповідності законодавчим нормам та міжнародним стандартам, що регулюють права адвокатів як ключових суб'єктів правової допомоги. З-поміж таких праць варто звернути увагу на роботи Н. Бакаєвої, Ю. Басюк, Т. Вільчик, О. Гуміна, В. Заборовського, О. Литвина, В. Манзюка, Ю. Оніщика, О. Орлової, Л. Остафійчук, Ю. Циганюк та ін.

Метою цієї статті є аналіз проблематики дотримання гарантій адвокатської діяльності під час проведення обшуків та повідомлення про підозру адвокатам, а також визначення меж повноважень спеціалізованої прокуратури у сфері оборони щодо таких дій.

Виклад основного матеріалу. Право на професійну правничу допомогу є одним із фундаментальних прав людини, гарантованих ст. 59 Конституції України [1]. Реалізація цього права є неможливою без існування незалежної адвокатури, яка функціонує як самостійний інститут правової держави.

Особливий статус адвокатської діяльності визначається не наданням особистих привілеїв адвокатам, а необхідністю забезпечення ефективного захисту прав осіб, які звертаються за правничою допомогою. З метою гарантування незалежності адвокатури та недопущення втручання у професійну діяльність адвокатів законодавством передбачено низку спеціальних гарантій. Ці гарантії покликані створити умови для належного виконання адвокатами своїх професійних обов'язків та забезпечення правового захисту громадян. Водночас, як зазначає О. М. Уштаніт, сучасний стан української адвокатури вимагає систематичного вдосконалення законодавчого регулювання гарантій адвокатської діяльності, а також їх ефективного впровадження у правозастосовній практиці [2, с. 206].

Як зазначає О. С. Заяць, адвокатура в демократичному суспільстві має виконувати ключову функцію у забезпеченні до-

тримання принципів законності та утвердження верховенства права [3, с. 172].

Сучасна практика демонструє все частіше використання механізмів кримінального процесу щодо адвокатів, що викликає занепокоєння. Як зазначають Ю. В. Циганюк та М. С. Гончаров, запровадження воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року суттєво вплинуло на адвокатську діяльність. У цей період органи адвокатського самоврядування активно сприяли не лише адвокатам, але й державним органам у боротьбі з російською агресією, тоді як багато адвокатів надавали різноманітну допомогу, обумовлену потребами воєнного часу. Однак аналіз звітів органів адвокатського самоврядування за 2021–2023 роки виявив зростання кількості порушень прав адвокатів, серед яких з'явилися нові, специфічні для умов воєнного стану. Зокрема, фіксуються випадки вручення повісток адвокатам безпосередньо під час слідчих дій чи судових засідань, що може розглядатися як спроба усунути активного або незручного для слідства адвоката. Також спостерігається ототожнення адвокатів із їхніми клієнтами, особливо у кримінальних провадженнях, пов'язаних зі збройною агресією, що часто поширюється через засоби масової інформації та соціальні мережі. Окрім цього, надходять скарги на притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності у випадках їхньої неявки до суду чи інших органів через обставини, викликані війною, або неможливість надання правової допомоги під час комендантської години через відсутність спеціального дозволу на пересування. Усі ці фактори свідчать про необхідність вдосконалення механізмів захисту прав адвокатів, особливо в умовах надзвичайних ситуацій [4, с. 1117]. Водночас, необхідно зауважити збільшення кількості проведення обшуків, тимчасових доступів до речей і документів, вилучення електронних носіїв інформації, а також повідомлення про підозру адвокатам.

Питання набуло особливої актуальності після створення спеціалізованих прокуратур у сфері оборони, діяльність яких іноді супроводжується спробами притягнення адвокатів до кримінальної відповідальності шляхом розширеного тлумачення їхніх процесуальних повноважень. У таких обставинах ключовим стає завдання забезпечення балансу між публічним інтересом у належному здійсненні кримінального переслідування та необхідністю дотримання принципу незалежності адвокатури як основоположного елемента правової держави.

Гарантії адвокатської діяльності є складовою механізму забезпечення права особи на захист та справедливий суд. Відповідно до ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатська діяльність здійснюється на основі гарантій незалежності, недоторканності адвокатської таємниці та заборони втручання у професійну діяльність адвоката [5].

Серед ключових гарантій законодавець визначає:

- заборону втручання у здійснення адвокатської діяльності;
- захист адвокатської таємниці;
- спеціальний порядок проведення слідчих дій щодо адвоката;
- особливий порядок повідомлення адвокату про підозру;
- заборону ототожнення адвоката з клієнтом [5].

Крім того, стаття 480 Кримінального процесуального кодексу України (КПК) [6] встановлює особливий порядок притягнення адвоката до кримінальної відповідальності, що передбачає необхідність отримання дозволу суду на проведення низки процесуальних дій.

Проте практика свідчить, що ці гарантії нерідко ігноруються або тлумачаться вузько, що призводить до порушення прав адвокатів. Найбільш поширеними проблемами є необґрунтоване проведення обшуків у приміщеннях адвокатів, недотримання вимог щодо захисту адвокатської таємниці та порушення процедури повідомлення про підозру.

Однією з найбільш делікатних процесуальних дій, що може стосуватися адвоката, є проведення обшуку, оскільки саме в ході цієї слідчої дії існує значний ризик порушення принципу адвокатської таємниці. Обшук, як один із найбільш інвазивних заходів, суттєво впливає на права особи, а у випадку з адвокатами – на права не лише їх самих, але й їхніх клієнтів. Порушення конфіденційності інформації, яка є предметом адвокатської таємниці, може мати серйозні наслідки для довіри у відносинах між адвокатом і клієнтом, що є основоположним принципом правової допомоги. Тому будь-яке втручання в діяльність адвоката через обшук потребує особливої обережності та суворого дотримання законодавчих гарантій захисту професійної таємниці.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» проведення щодо адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій допускається виключно на підставі ухвали суду, постановленої за клопотанням визначеного законом кола прокурорів [5].

Особливий порядок повідомлення адвокату про підозру є однією з ключових гарантій незалежності адвокатури.

Відповідно до п. 13 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» повідомлення про підозру адвокату може бути здійснене виключно Генеральним прокурором, його заступником, прокурором області та іншими визначеними законом суб'єктами [5].

Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував на особливій ролі адвокатури у демократичному суспільстві.

У справі *Smirnov v. Russia* Суд зазначив, що проведення обшуку у адвоката без належних гарантій створює ризик порушення професійної таємниці та підриває довіру до системи правосуддя [7].

У справі *Buck v. Germany* Суд підкреслив, що втручання держави у діяльність адвоката повинно супроводжуватися особливо суворими процесуальними гарантіями [8].

Згадувані нами, Ю. В. Циганюк та М. С. Гончаров у своїх дослідженнях представили статистичний аналіз порушень прав адвокатів, підкресливши, що за три квартали 2023 року було зафіксовано 303 повідомлення про обшуки та затримання адвокатів, 311 виїздів членів РАР на відповідні події, 46 випадків проведення обшуків і затримань без повідомлення Ради адвокатів регіонів (РАР), а також 48 звернень адвокатів щодо порушень їхніх професійних прав і гарантій. На жаль, на офіційному сайті Національної асоціації адвокатів України відсутній у вільному доступі узагальнений звіт Рад адвокатів регіонів за 2023 рік, як і за будь-який період 2024 року. Водночас аналіз тенденцій свідчить, що кількість звернень до Комітету з питань захисту прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності у 2021 році перевищувала показники 2022 року, однак у 2023 році цей показник знову зріс порівняно з 2022 роком. Зменшення кількості звернень у певні періоди можна пояснити активними бойовими діями та окупацією частини території України агресором. Разом із тим, за дев'ять місяців 2023 року кількість повідомлень про обшуки та затримання адвокатів перевищила аналогічні показники за повні

календарні роки 2021 та 2022. Умови воєнного стану, часткова окупація території, виїзд значної кількості адвокатів за кордон, призупинення професійної діяльності адвокатів, які вступили до лав Збройних Сил України, стали факторами, що вплинули на зростання кількості таких порушень. У зв'язку з цим забезпечення гарантій професійної діяльності адвокатів під час обшуків і затримань набуває особливої актуальності [4, с. 1120].

Важливим питанням, у контексті досліджуваної проблематики є реалізація повноважень спеціалізованою прокуратурою у сфері оборони у кримінальних провадженнях щодо адвокатів. Спеціалізована прокуратура у сфері оборони виконує важливу роль у забезпеченні законності в оборонному секторі. Її діяльність регулюється як загальними положеннями КПК України, так і спеціальними нормативно-правовими актами. Однак питання меж її повноважень щодо проведення процесуальних дій стосовно адвокатів залишається дискусійним.

З одного боку, спеціалізована прокуратура має право здійснювати слідчі дії у справах, що належать до її компетенції. З іншого боку, ці повноваження мають реалізовуватися з дотриманням гарантій незалежності адвокатської діяльності. Проблема полягає в тому, що часто відсутні чіткі критерії для визначення меж цих повноважень, що створює ризик їхнього зловживання.

Так, аналіз ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [5] свідчить про відсутність у Законі будь-якої згадки про керівників спеціалізованих прокуратур у сфері оборони як суб'єктів, уповноважених здійснювати такі процесуальні дії.

Проведений аналіз дозволяє виокремити основні проблеми сучасної правозастосовної практики, яка стосується забезпечення гарантій адвокатської діяльності, з-поміж них:

1. Формальний підхід до гарантій адвокатської діяльності.
2. Розширене тлумачення повноважень органів прокуратури.
3. Використання кримінального провадження як механізму тиску на адвокатуру.
4. Недостатній судовий контроль за втручанням у діяльність адвоката.

Висновки. Аналізуючи правові аспекти проведення обшуків та повідомлення про підозру адвокатам, можна дійти низки важливих висновків щодо забезпечення гарантій адвокатської діяльності та меж повноважень спеціалізованих органів прокуратури.

1. Одним із ключових елементів демократичної правової держави є гарантування адвокатської таємниці. Проведення слідчих дій, таких як обшук у приміщенні, де здійснюється адвокатська діяльність, не повинно порушувати цей принцип. Наявність чітких законодавчих норм, які регулюють порядок доступу до інформації, що становить адвокатську таємницю, є необхідною передумовою для забезпечення правової визначеності. Однак, практика свідчить про випадки, коли ці норми ігноруються або застосовуються недостатньо ретельно, що створює ризики для правової безпеки клієнтів адвокатів.

2. Спеціалізовані органи прокуратури, зокрема ті, що діють у сфері оборони, мають широкий спектр повноважень, які дозволяють їм ініціювати кримінальні провадження та проводити слідчі дії. Однак, спеціальний порядок проведення обшуку щодо адвоката та повідомлення адвокату про підозру має імперативний характер і не допускає довільного або розширеного тлумачення. Невиправдане розширення меж повноважень прокуратури може створити загрозу для незалежності адвокатури як інституту.

3. Судовий контроль є важливим елементом забезпечення законності проведення слідчих дій стосовно адвокатів. Рішення суду про дозвіл на обшук повинно базуватися на вичерпних доказах і враховувати специфіку професійної діяльності адвоката. Недостатня обґрунтованість таких рішень може призвести до порушення прав як самого адвоката, так і його клієнтів.

4. У практиці трапляються випадки, коли кримінальне переслідування адвокатів використовується як інструмент тиску або дискредитації. Це не лише порушує права конкретного адвоката, але й негативно впливає на довіру до системи правосуддя загалом. Необхідно вдосконалювати механізми запобігання таким зловживанням, зокрема шляхом посилення відповідальності за порушення прав адвокатів з боку правоохоронних органів.

5. Україна як учасниця міжнародних договорів у сфері прав людини має враховувати міжнародні стандарти захисту прав адвокатів у своїй законодавчій та правозастосовній практиці. Зокрема, важливо забезпечити виконання рекомендацій Ради Європи та інших міжнародних організацій щодо захисту незалежності адвокатури.

6. Аналіз чинного законодавства України свідчить про наявність прогалин і суперечностей у регулюванні порядку проведення слідчих дій стосовно адвокатів. Для їх усунення доцільно внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України та інших нормативно-правових актів з метою чіткого визначення процедур і гарантій, спрямованих на захист професійних прав адвокатів.

Отже, забезпечення належного балансу між ефективністю правоохоронної діяльності та дотриманням гарантій незалежності адвокатури є важливим завданням для української правової системи. Вирішення зазначених проблем потребує комплексного підходу, який включає вдосконалення законодавства, посилення судового контролю та підвищення рівня правосвідомості представників правоохоронних органів. Тільки в умовах поваги до професійних прав адвокатів можливе створення справедливого та ефективного правосуддя в Україні.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Уштаніт О. М. Сучасні проблеми дотримання гарантій адвокатської діяльності. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє* : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11 листопада 2022 р.) / редкол.: Н. М. Бакаянова (гол.); НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2022. С. 206–208.
3. Заяць О. С. Правове забезпечення гарантій адвокатської діяльності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 84. Ч. 4. С. 172–176.
4. Циганюк Ю. В., Гончаров М. С. Дотримання гарантій адвокатської діяльності в Україні в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи їх вирішення. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Вип. № 02. С. 1117–1123.
5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
7. CASE OF SMIRNOV v. RUSSIA. (Application no. 71362/01). JUDGMENT. STRASBOURG. 7 June 2007 FINAL. 2/11/2007. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-80953%22%7D>
8. CASE OF BUCK v. GERMANY (Application no. 41604/98). JUDGMENT. STRASBOURG. 28 April 2005. FINAL. 28/07/2005. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-68920%22%7D>

Dubynskyi O., Bortnyk N., Dubova K. Conducting a search and notifying a lawyer of suspicion: problems with compliance with guarantees of the practice of law and the limits of the specialized prosecutor's office's authority in the field of defense

Summary. The article examines the features of conducting a search of a lawyer and reporting suspicion to a lawyer in the context of the guarantees of legal activity provided for by the Constitution of Ukraine, the Criminal Procedure Code of Ukraine and the Law of Ukraine “On the Bar and Legal Activity”. The legal nature of the special procedure for criminal proceedings against lawyers, the practice of the Supreme Court and the European Court of Human Rights are analyzed. Special attention is paid to the problem of the exercise of powers by the specialized prosecutor's office in the field of defense during the criminal prosecution of lawyers. The issue of the exclusivity of the circle of subjects authorized to initiate investigative actions against lawyers and report suspicion is investigated. The need for strict compliance with the guarantees of legal activity as an element of the rule of law and the right to a fair trial is substantiated. Special attention is paid to the analysis of law enforcement practice in Ukraine and the search for ways to improve regulatory regulation in order to ensure a balance between the interests of justice and the protection of the professional rights of lawyers.

It has been established that prosecutorial bodies, in particular those specializing in defense matters, have significant powers that allow them to initiate criminal proceedings and carry out investigative actions. However, the procedure for conducting a search of a lawyer and informing him of suspicion is strictly imperative in nature, which excludes the possibility of arbitrary or expanded interpretation. An unjustified increase in the powers of the prosecutor's office in this area may negatively affect the independence of the bar as a key legal institution. Judicial control in such cases serves as an important mechanism for ensuring legality, especially when conducting investigative actions against lawyers. The court's decision to grant a search permit must be justified, based on proper evidence and take into account the peculiarities of the lawyer's professional activities. Insufficient reasoning in such decisions can lead to a violation of the rights of both the lawyer himself and his clients, which may negatively affect the provision of justice in general.

Key words: lawyer, guarantees of legal activity, specialized prosecutor's office in the field of defense, powers, professional rights of a lawyer, search, report of suspicion, lawyer's confidentiality, criminal proceedings, rule of law.

Дата першого надходження статті до видання: 18.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 10.09.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)